

იზოლდა დუმბაძე

„მევენახეობა-მელვინეობა აჭარაში არქეოლოგიური ძეგლების მიხედვით“

სპეციალობა: არქეოლოგია

ანოტაცია

ბათუმი 2021

შესავალი

თემის აქტუალობა. საქართველო მევენახეობისა და მეღვინეობის კლასიკური ქვეყანაა. აქ ჯერ კიდევ ცივილიზაციების დასაწყისში ჩაეყარა საფუძველი კულტურულ მევენახეობას. ვაზისა და ღვინის ისტორია ათასწლეულების მანძილზე განუწყვეტლად ვითარდებოდა. მევენახეობა-მეღვინეობის განვითარების დონე განსაზღვრავდა ქვეყნის სოციალ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მდგომარეობას. ქართული ღვინო საგარეო ვაჭრობაშიც უძველესი დროიდან საექსპორტო საგანს შეადგენდა. საქართველო ერთადერთი ქვეყანაა, სადაც დღემდე შემონახულია ღვინის დაწურვის, შენახვისა და მოხმარების არქაული წესები. უძველესი დროიდან ქართული ღვინო საგარეო ვაჭრობაში საექსპორტო საგანს წარმოადგენდა. ქართულ ენას გააჩნია მევენახეობასთან დაკავშირებული მდიდარი და მრავალფეროვანი ლექსიკა, რომელიც უტყუარი მოწმეა საქართველოში ვაზის კულტურის მდიდარი ისტორიისა. მევენახეობის სიმკვლე კარგად აისახა ისტორიულად ჩამოყალიბებული ქართული ვაზის ჯიშთა სახელებში.

მევენახეობა-მეღვინეობის ერთ-ერთი უძველესი კერაა, ჩვენი საკვლევი რეგიონი აჭარაც. ცნობილია, რომ ყველაზე მტკიცე კავშირი ველური ვაზისა აბორიგენულ ჯიშებთან დადგენილია დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ აფხაზეთში, აჭარასა და გურიაში. საკვლევი რეგიონში რთული პოლიტიკური მდგომარეობის გამო, მევენახეობა-მეღვინეობის ისტორია მეტად საინტერესოდ წარიმართა. აჭარის მევენახეობა-მეღვინეობის ისტორიის კვლევისათვის უდიდესი როლი ენიჭება არქეოლოგიურ მონაპოვრებს.

თემის მიზანი. პირველად განხორციელდა მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული არქეოლოგიური მასალის მონოგრაფიული კვლევა, გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანიდან განვითარებულ შუა საუკუნეებამდე. კონკრეტული თემატიკის ირგვლივ თავმოყრილია, როგორც ღვინოსთან დაკავშირებული, ადგილობრივი სამეურნეო და სასუფრე ჭურჭლები, ასევე მდიდარი და მრავალრიცხოვანი იმპორტული ნაკეთობანი. კვლევის მიზანია ახლებურად გაშუქდეს მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული, როგორც სამეცნიერო პუბლიკაციებში შესული მასალები, ასევე სსიპ აჭარის მუზეუმის (ბათუმის არქეოლოგიური და ხარიტონ ახვლედიანის) ფონდებსა და ექსპოზიციაში დაცული ჩვენთვის საინტერესო ეპოქების გამოუქვეყნებელი არტეფაქტები და უახლესი მონაპოვრები.

სიახლე და მნიშვნელობა. ნაშრომი არის პირველ მონოგრაფიულ გამოკვლევას, სადაც არქეოლოგიური მასალების მიხედვით წარმოდგენილია აჭარის მევენახეობა-მეღვინეობის ისტორია. არქეოლოგიური მონაპოვრების მიხედვით გაკეთებულია მეღვინეობასთან დაკავშირებული სასუფრე და სამეურნეო ჭურჭლის ზოგიერთი ფორმის ტიპოლოგიური კლასიფიკაცია (უძველესი სასმისები, ქვევრები). აჭარის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი მეღვინეობასთან დაკავშირებული არტეფაქტები განხილულია საქართველოს სხვა მხარეებში აღმოჩენილ პარალელურ მასალებთან შესაბამისობაში. ნაშრომში შესულია აჭარაში, ბოლო წლებში არქეოლოგიური კვლევების შედეგად შესწავლილი სხვადასხვა ტიპის მარნები და შემთხვევით გამოვლენილი ქვევრები. ყურადღება გამახვილებულია, როგორც მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული სხვადასხვა ასპექტების კვლევაზე, ასევე პროდუქციის მომხმარებელი საზოგადოების მაღალი გემოვნების გადმოცემაზე.

ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა. სადისერტაციო ნაშრომის სტრუქტურას განსაზღვრავს კვლევის მიზნები და ამოცანები. ნაშრომი შედგება შესავლის, 4 თავის, 9 პარაგრაფისა და დასკვნისაგან. ნაშრომს თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია, გრაფიკული, ფოტო ილუსტრაციები და შემოკლებათა განმარტებანი. სადისერტაციო ნაშრომი სრულად კომპიუტერულად ნაბეჭდი - 220 გვერდია.

თავი I. მევენახეობა-მეღვინეობის შესწავლის ისტორიიდან

ჩვენი ქვეყნის მეტად საინტერესო და მდიდარი ისტორიული წარსულის მქონე სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო, კერძოდ აჭარა, მიეკუთვნება საკაცობრიო ცივილიზაციის იმ კერათა რიცხვს, სადაც პირველად დაიწყო მითვისებითი მეურნეობიდან მწარმოებლურ მეურნეობაზე გადასვლა. აჭარაში აღმოჩენილი ნეოლითური კულტურის ადრეული ძეგლების მიხედვით ჩანს, რომ შესანიშნავი კლიმატური გარემო, ასევე მრავალფეროვანი მცენარეული საფარის არსებობა, ქმნიდა უაღრესად ხელსაყრელ პირობებს მესაქონლეობისა და სამიწათმოქმედო საქმიანობის განვითარებისათვის. ენეოლითსა და ბრინჯაოს ხანისათვის ჩვენი საკვლევი ტერიტორია გვევლინება საყოველთაოდ აღიარებული კავკასიის სამთამადნო მეტალურგიული და ლითონდამუშავების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კერად, რომელმაც გარკვეული წვლილი შეიტანა ძველი აღმოსავლეთის ქვეყნებთან ურთიერთობათა სფეროში. ახლო კონტაქტები ჩანს ანატოლიურ, მესოპოტამიურ და

ეგეოსურ ცივილიზაციებთან. მსგავსმა ორმხრივმა კონტაქტებმა განაპირობა საწარმოო ძალებისა და წარმოებითი ურთიერთობების, ეკონომიკისა და კულტურის საგრძნობი აღმავლობა. ექვგარეშეა, რომ მევენახეობისა და მეღვინეობის გენეზისისადმი ადრეული ეპოქებიდან შეიქმნა მკვიდრი ნიადაგი. ვაზს, როგორც მცენარეს გეობოტანიკურ სივრცეში დიდი ხნის ისტორია აქვს, ხოლო მევენახეობა, როგორც დარგი რამდენიმე ათასეული წლებით შემოიფარგლება. მე-20 საუკუნის 60-70-იან წლებში მიმდინარე კავკასიისა და საქართველოს პალეობოტანიკური კვლევების შედეგად მოპოვებული ფაქტობრივი მასალების მიხედვით ჩანს, რომ პლიოცენის ხანაში საქართველოში ვაზის *Vitis-s*-ის მრავალი წარმომადგენელი არსებობდა. აღსანიშნავია, რომ მთელი შავი ზღვის სანაპიროზე, ველური ვაზი უხვად მოიპოვება. აჭარაში სპეციფიკურმა ბუნებრივმა პირობებმა და რელიეფმა განაპირობა მეურნეობის თავისებურებებიც. შავი ზღვის სანაპირო რაიონები (ქობულეთი და ხელვაჩაური) და აჭარისწყლის ხეობა (ქედა, შუახევი, ხულო), ერთმანეთისაგან განსხვავდება გეოლოგიური აგებულების, ნიადაგის, ნალექების, ასევე აგროკლიმატური პირობების მიხედვით, რაზეც დამოკიდებულია მევენახეობა-მეღვინეობის დარგის განვითარება.

ცნობილია, რომ ვაზისა და ღვინის, ასევე მევენახეობისა და მეღვინეობის, როგორც სოფლის მეურნეობის მეტად მნიშვნელოვანი დარგის შესახებ პირველ ინფორმაციას გვაწვდის შუმერულ-აქადური წარწერები. პირველი ძველადმოსავლური წერილობითი წყაროები კოლხეთში მეღვინეობის შესახებ, ძვ.წ. II ათასწლეულის ბოლოდან ჩნდება. მდიდარი ინფორმაციის მომცემია, ანტიკური ხანის წერილობითი ცნობები. მაგალითად: ჰომეროსის „ილიადაში“ მოხსენიებულია კოლხური ღვინოები. „ოდისეუსი თორმეტი თვის განმავლობაში გრძნეული კირკეს კუნძულზე ცხოვრობდა. კირკე მას ყოველდღიურად უმასპინძლდებოდა საუკეთესო ხორცითა და „საამო სასმელით“. ბერძნები „ლალისფერ ცქრიალა ღვინოს“ ვერცხლის თასებით მიირთმევდნენ. თვით ჰომეროსი კირკეს, მრისხანე აიეტის დად მიიჩნევდა“.კოლხეთის მევენახეობაზე საინტერესო ცნობებს გვაწვდის მითი არგონავტების შესახებ. ლეგენდის მიხედვით: როდესაც საბერძნეთის გმირი იასონი და მისი მხლებლები ეახლნენ აიეტის სატახტო ქალაქ აიას, დიდებულ სასახლეში, უნახავთ უამრავი სიმდიდრე და ბევრი გასაოცარი სანახაობა. ისინი გააოცა მეფის სასახლის გალავანმა, ფართო ჭიშკრებმა და სვეტებმა, რომლებიც მწკრივზე იყვნენ აღმართულნი კედლების გარშემო. სასახლის ჭიშკრის ზრურბლთან მათ იხილეს მალა ამართული, მწვანე ფოთლებით

შემოსილი ვაზები. ვაზების ქვეშ ოთხი დაუშრეტელი შადრევანი მოჩქეფდა მიწის წიაღიდან, რომლებიც ჰეფესტომ ამოაჩქეფა მიწის გულიდან. ერთი რძის შადრევანი იყო, მეორე ღვინისა, მესამედან სურნელოვანი ზეთი მორაკრაკებდა. საინტერესოა ქსენოფონტეს (ძვ.წ. 430-335 წ.) ცნობები ღვინის სმასთან დაკავშირებით. კოლხები ღვინოს სვამდნენ, მაგრამ წყალნარევს, აქაური ღვინო უწყლოდ მწკლარტე იყო, წყალნარევი კი - „სურნელოვანი და საამო“, ხოლო ტიბარენები „გაუზავებელ ღვინოს ყანწებით შეექცეოდნენ.

მევენახეობა-მეღვინეობის შესახებ საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდის ბიბლია, ქართული ლიტერატურული და საისტორიო წყაროები. საქართველოს ისტორიისა და ეკონომიური მდგომარეობის შესასწავლად ძვირფას წყაროს წარმოადგენს „ქართლის ცხოვრება.“ მევენახეობის, ქართულ სუფრისა და ღვინოს შესახებ ცნობები დაცულია ასევე სხვადასხვა რანგის უცხოელი ელჩების, ისტორიკოსების და მოგზაურთა დღიურებსა თუ ჩანაწერებში. მევენახეობა-მეღვინეობის განსაკუთრებული დაწინაურება იწყება XVIII საუკუნიდან, როდესაც მაჰმადიანურ სამყაროსთან ხანგრძლივ ბრძოლებში დასუსტებული საქართველო რუსეთს შეუერთდა. მოსახლეობამ ხელი მოჰკიდა მევენახეობა-მეღვინეობას, როგორც არსებობის ერთ-ერთ მთავარ წყაროს. გაჩნდა რუსი ელჩების ვრცელი, დაწვრილებითი და მრავალმხრივ საყურადღებო ცნობები საქართველოს შესახებ. აღსანიშნავია, რომ ქართული ღვინისადმი დამოკიდებულება არაერთგვაროვანი იყო, მოგზაურთა ნაწილი იწონებდა ქართულ ღვინოს, ნაწილი კი უარყოფით შეფასებას აძლევდა და შთაბეჭდილებას საჯაროდ აქვეყნებდა. ქართული ღვინის კრიტიკულ შეფასებებს პრესაში ეხმაურებოდნენ მაშინდელი ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენლები. საექსპორტო ღვინოების გაუმჯობესებას ემსახურებოდა 1817-1823 წლებში თბილისის გუბერნიაში გერმანელი კოლონისტების ჩამოასახლება (სულ 486 ოჯახი), რომელთა დანიშნულება იყო მეღვინეობის ევროპულ ყაიდაზე გადაყვანა. ამ მიზნით პირველი წარმოება კახეთში ჩამოყალიბდა 1830 წელს გერმანელი მეღვინე გ. ლენცის მიერ.

აჭარაში მევენახეობა-მეღვინეობას რადიკალურად განსხვავებული და არასახარბიელო მდგომარეობა ჰქონდა. თურქების 300 წლოვანმა ბატონობამ აჭარაში და მათ მიერ დაწესებულმა აკრძალვებმა მევენახეობა-მეღვინეობა მოშალა და გაანადგურა. ამ ფაქტს გულისტკივილით გადმოგვცემს XIX ს-ის. გამოჩენილი ქართველი მოღვაწეები გ. ყაზბეგი, დ. ბაქრაძე, თ. სახოკიას, ზ. ჭიჭინაძე და სხვ. გ. ყაზბეგის 1874 წლის მოგზაურობისას სოფ. ჩაოში

(ხულოს მუნიცი.) მაღლარი ვაზის მრავალი ხე უნახავს. იგი გვაწოდებს ინფორმაციას საღვინე ჯიშების შესახებ, რომელთა სახეობები გადაშენება-მოსკობის პირას იყო მისული. ამავე წელს იმოგზაურა ისტორიკოსმა დ. ბაქრაძემ აჭარასა და გურიაში. იგი სხვადასხვა საინტერესო მონათხრობთა შორის აჭარისწყლის ხეობაში აფიქსირებს მაღლარი ჯიშის ვენახებს, რომლებიც მურყანისა და ხურმის ხეებზე იყო აშვებული. დასავლეთ საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობის შესახებ საინტერესო ცნობებია დაცული თ. სახოკიას ეთნოგრაფიულ აღწერაში რუსეთ-თურქეთის (1877-1878 წწ) ომის შემდგომი მდგომარეობაა გაშუქებული. სახოკიას აღწერილი აქვს მაღლარი ვაზის ჯიშები, მეღვინეობის მდგომარეობა და მიტოვებული, უფუნქციოდ დარჩენილი ქვევრები. იგი გულისტკივილით აღნიშნავს, რომ „მაჰმადის სჯულს ქრისტიანობასთან ერთად მეურნეობის ამ საპატიო დარგისთვისაც ამოუკვეთინებია ფეხი აჭარიდან.

XX საუკუნეში საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობის შესახებ ერთ-ერთი პირველი საფუძვლიანი კვლევა განახორციელა აკად. ივ ჯავახიშვილმა, რომელიც პირველად 1934 წ. გამოქვეყნდა „საქართველოს ეკონომიკური ისტორიის“ მეორე ტომში. ცალკეული რაიონების მიხედვით ქართული ვაზის ჯიშების პირველი დეტალური შესწავლა და აღწერა ჩაატარა მაქსიმე რამიშვილმა. ვაზის გეოგრაფიული გავრცელების ზონების, მევენახეობის თანამედროვე მდგომარეობისა და განვითარების პერსპექტივების, აგრეთვე, ვაზის ჯიშობრივი შედგენილობის შესახებ პროფესორების. ნ. კეცხოველის, მ. რამიშვილისა და დ. ტაბიძის მიერ განხორციელებული კვლევის შედეგებმა თავი მოიყარა 1960 წელს გამოცემულ სახელმძღვანელოში - საქართველოს ამპელოგრაფია. მათ ემატება დარგთან დაკავშირებული ვრცელი ბიბლიოგრაფია.

მევენახეობა-მეღვინეობის უძველესი ისტორიის კვლევისათვის, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მრავალფეროვან არქეოლოგიურ მონაპოვრებს. ვაზისა და ღვინის კვლევას სათავეში უდგას ე.წ. შულავერ-შომუთეფეს კულტურა. შულავერის, იმირისა და ხრამის დიდ გორაზე ცილინდრული ფორმის საცხოვრისებში ნაპოვნია სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების იარაღებთან ერთად მიკვლეულია მარცვლეულ კულტურათა (9 სახეობის ხორბალი, 5 სახეობის ქერი, ოსპი, ბარდა, ჭვავი) და შინაურ ცხოველთა ნაშთები. მონაპოვართა შორისაა ყურძნის წიპწები, რომლებიც მორფოლოგიური და ამპელოგრაფიული ნიშნებით ვაზის კულტივირებულ სახეობა *vitis vinifera*-ს მიეკუთვნება.

აქვეა მოპოვებული მოზრდილი ზომის განიერპირიანი და ბრტყელპირიანი თიხის დერგი. რომელსაც პირზე რელიეფურად ამკობს ყურძნის მტევნები. ჭურჭლის კედლებზე დადასტურდა უძველესი ღვინის დანალექი. არსებული მასალები წარმოადგენს საქართველოში ვაზის მოშენების, გაკულტურებისა და ღვინის დაყენების მატერიალურ ფაქტს. მრავალრიცხოვანი არქეოლოგიური მასალით გამოირჩევა შემდგომი ეპოქებიც. მტკვარ-არაქსის კულტურის ძეგლებზე (ხიზანანთ გორა, ქვაცხელებში, ურბნისი, თბილისი-დიდუბე, ამირანის გორა, შულავერის გორა, ბედენი და ა. შ) აღმოჩენილია მდიდრულად შემკული სხვადასხვა სახის საღვინე ჭურჭლები, ყურძნის წიპწები, ვაზის ლერწის ნაწილები და სხვა. მევენახეობის განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე მიუთითებს ე.წ. ბედენური კულტურის ერთ-ერთ ყორღანულ სამარხში სხვადასხვა მდიდრულ ნივთებს შორის ჩატანებულ ვაზის ტოტები, რომლებიც ვერცხლის თხელფურცლოვანი სალტეებით არის დაფარული. მდიდრულ სამარხში ვაზის ლერწის ვერცხლით შემკობა, შესაძლებელია თვით ვაზის კულტისადმი თაყვანისცემის გამოხატულება იყოს.

გაცილებით მდიდრული და მრავალფეროვანია მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული მომდევნო ხანის (თრიალეთის კულტურა ძვ.წ. III-ის მეორე ნახევარი - II ათასწლეულის პირველი ნახევარი) არქეოლოგიური მასალა.

აჭარის არქეოლოგიურ ძეგლებზე მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული მასალები თავს იჩენენ გვიანბრინჯაოს ხანიდან. კულტურულ ფენებში დიდი რაოდენობით ჩნდება სქელკედლიანი, მოზრდილი, პირფართო და ბრტყელპირა თიხის ჭურჭლების ფრაგმენტები, რომლებიც შეიძლება ღვინის შესანახ ჭურჭლებად მივიჩნიოთ. ისინი გვხვდება ნამჭედურის ნამოსახლარის ფენაში, რომელიც ძვ.წ. XI-IX სს. არის დათარიღებული. გვხვდება ასევე ღვინოსთან დაკავშირებული ჭურჭლების სხვადასხვა ფორმებიც. ადრეული ქვევრებისა და დერგების განსაკუთრებული სიმრავლით გამოირჩევა ბათუმის ციხის ადრეანტიკური გორანამოსახლარი. ადგილობრივი კერამიკული ნაწარმიდან, მრავალრიცხოვნებით გამოირჩევა კოლხური ქვევრები. სახეზეა მუცლისა და პირ-ყელის შემკობის სხვადასხვა მოტივის თანაარსებობა. გვხვდება ქვევრები, რომელთაც სავენტილაციო ნახვრეტები აქვთ გაკეთებული. სავარაუდოდ ისინი მარცვლეულის შესანახად გამოიყენებოდა. ანტიკურ ხანაში ბერძნულ სამყაროსთან მჭიდრო სავაჭრო-ეკონომიკურმა და კულტურულმა ურთიერთობებმა მეურნეობის ბევრ დარგს, სასაქონლო

ხასიათი მისცა. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ბერძნული ახალშენების გაჩენამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი კოლხური მოსახლეობის სოციალ-პოლიტიკურ და ეკონომიკურ დაწინაურებას. ანტიკურ-ელინისტური ეპოქისათვის ღვინო განსაკუთრებული საექსპორტო საგანი იყო საგარეო ვაჭრობაში. ამას ადასტურებს არქეოლოგიურ მონაპოვრებში სამეურნეო, სატრანზიტო თუ სასუფრე დანიშნულების ჭურჭელთა არაჩვეულებრივი სიმრავლე და მრავალფეროვნება. ღვინო რომ განსაკუთრებული ვაჭრობის საგანი იყო, ამას სხვადასხვა ბერძნული ცენტრების ამფორათა სიმრავლაც ადასტურებს. აჭარის ანტიკური ხანის არქეოლოგიურ ძეგლებზე მრავლადაა ასევე გამოვლენილი ადგილობრივი კოლხური ამფორებიც. კოლხური ქვევრები და ამფორები აღმოჩენილია ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთშიც, რაც აქაური ნაწარმის (თაფლი, სანთელი, დელფინის ქონი, სელის ზეთი, ღვინო), სასაქონლო ხასიათზე უნდა მიუთითებდეს.

მეღვინეობასთან დაკავშირებული განსაკუთრებით მდიდარი არქეოლოგიური მასალაა აღმოჩენილი ფიჭვნარის ბერძნული და კოლხური სამაროვნების ტერიტორიაზე. შესწავლილია ანტიკური ხანის ასობით სამარხი (კოლხური-552, ბერძნული-498, ელინისტური-350-ზე მეტი). სამარხეული ინვენტარში დაფიქსირებული ღვინის სასუფრე და სამეურნეო კერამიკული ნაწარმის მიხედვით ჩანს, რომ ფიჭვნარელი ელინები ძვირადღირებული ღვინის ფართო მოხმარებლები ყოფილან.

მდიდარია მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული წინაქრისტიანული თუ შემდგომი ხანის არქეოლოგიური მონაპოვრებიც. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში ქრისტიანობის დამკვიდრებამ არნახული გაქანება მისცა მევენახეობის აღმავლობას.

შუასაუკუნეების მევენახეობა-მეღვინეობის საკითხის კვლევისათვის საყურადღებოა, აჭარის მთისწინა და მაღალმთიან რეგიონებში გამოვლენილი და შესწავლილი სხვადასხვა ეპოქის რამდენიმე ღია თუ დახურული ტიპის, ასევე სახლისა და ციხის კომპლექსში შემავალი მარანები.

წინაქრისტიანული პერიოდის რელიგიური მიმდინარეობებიდან საქართველოში, დიდი პოპულარობით გამოირჩეოდა დიონისეს კულტი, რომელიც ფართოდ იყო გავრცელებული ანტიკურ სამყაროში, თუ მის პერიფერიებში. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესო მასალებია მოპოვებული ვანის ნაქალაქარის ტერიტორიაზე. მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული უძველესი ღვთაებები და წეს-ჩვეულებები დღემდეა შემორჩენილი და

სრულდება საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. ქართულ ხელოვნებასა და არქიტექტურაში ვაზს, ყურძენს, ღვინოსა და მათ ნიშან-თვისებებს ძველთაგანვე გამორჩეული ადგილი უკავიათ.

თავი II. მევენახეობა-მეღვინეობა აჭარაში გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანაში

მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული პრეისტორიული მემკვიდრეობის შესწავლისათვის, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს არქეობოტანიკურ (მცენარეები, მიკრონარჩენები) მასალას. აჭარის არქეოლოგიურ ძეგლებზე ვაზთან დაკავშირებული უძველესი არქეობოტანიკური მონაპოვრები ჯერჯერობით არ დაფიქსირებულა, ამიტომაც გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის მევენახეობა-მეღვინეობის შესასწავლად მთავარ დასაყრდენს კერამიკული ნაკეთობანი წარმოადგენს. გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანისათვის ფართოდ გამოიყენებოდა სამეთუნეო მორგვი და სწრაფმბრუნავი ფეხის ჩარხი, რომელთა გამოყენებაც უზრუნველყოფდა კერამიკული პროდუქციის სრულყოფასა და დახვეწას. ჩნდება კოლხური ქვევრები-პითოსები და სასმისების ადრეული ფორმები, ბიკონუსური და ყურმილიანი დოქები, დიდი მოცულობის დერგის ფორმის ჭურჭლები, რომლებსაც სხვადასხვა პროდუქტების შესანახად იყენებდნენ. გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის მეღვინეობასთან დაკავშირებული კერამიკული ნაწარმი დანიშნულების მიხედვით ორ ჯგუფად იყოფა: სამეურნეო (ქვევრები, დიდი ზომის დერგისებური ფორმის ჭურჭლები) და სასუფრე ჭურჭლები (სასმისები, ყურმილიანი დოქები).

გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანისათვის მეღვინეობასთან დაკავშირებული სამეურნეო და სასუფრე ჭურჭლის მომრავლება სახეზეა მთელი კოლხეთის ტერიტორიაზე, როგორც ზღვისპირა ნამოსახლარებზე ასევე, კოლხეთის დაბლობზე, მთიან და ყველაზე მაღალმთიან ოლქებშიც, რაც მიუთითებს კოლხური კერამიკული ხელოსნობის ნაწარმის სასაქონლო ხასიათზე, რასაც დიდი მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა შიდა კოლხური ეკონომიკური კავშირების განვითარებისათვის, როგორც გვიანბრინჯაო-ადრერკინის, ასევე წინა ანტიკურ და ანტიკურ ხანაშიც.

აღსანიშნავია, რომ აჭარის არქეოლოგიურ ძეგლებზე გამოვლენილი გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის მეღვინეობასთან დაკავშირებული სამეურნეო და სასუფრე ჭურჭლები მთელი კოლხეთისათვისაა დამახასიათებელი, რაც ერთიანი კოლხური კულტურის

კონსოლიდაციის მაუწყებელია. მათი ფართოდ გამოყენება კი მევენახეობა-მელვინეობის განსაკუთრებული დაწინაურების დასტურად უნდა მივიჩნიოთ.

თავი III.

მევენახეობა-მელვინეობა აჭარაში კლასიკურ და ელინისტურ ხანაში.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირა ზოლში ძვ.წ. VII ს-ის დასასრულსა და VI საუკუნის დამდეგს დასტურდება მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროდან (იონიიდან) გამოსული ბერძნული თემების გამოჩენა. კოლხეთი აქტიურად ჩაება დიდი ბერძნული კოლონიზაციის პროცესში. ანტიკური ხანის მევენახეობა-მელვინეობასთან დაკავშირებული მდიდარი არქეოლოგიური მასალები შესწავლილია აჭარის როგორც ზღვისპირა, ისე მთისწინა და მთიან ზოლში. მელვინეობასთან დაკავშირებული მრავალრიცხოვანი არქეოლოგიური მონაპოვრებით გამორჩევა ძვ.წ. VI-IV სს. ბათუმისციხის ურბანიზებული სამოსახლო, ქობულეთ-ფიჭვნარის ანტიკური ხანის ნაქალაქარი, მასთან უშუალოდ დაკავშირებული ძვ.წ. V ს-ის კოლხური, ძვ.წ. V-IV სს ბერძნული და ელინისტური ხანის (ძვ.წ. IV-II სს) ვრცელი სამაროვნები. მელვინეობასთან დაკავშირებულ არქეოლოგიურ მონაპოვრებში სასუფრე და სამეურნეო დანიშნულების ჭურჭლებს ღვინის ტრანზიტისათვის განკუთვნილი კერამიკული ნაწარმიც ემატება. გამაგრებული მსხვილი სამოსახლოები ჩნდება აჭარისწყლის ხეობაშიც. ძვ.წ. V ს. საყურადღებო მასალაა მოპოვებული ქედის მუნიციპალიტეტის სოფ. კვაშტასა და კოლოტაურის ნამოსახლარის გათხრებისას. გამაგრებული სამოსახლოები ხეობის სხვა პუნქტებშიც უნდა არსებულიყო (აგარა, ურეხი, მახვილაური, ბზუბზუ, კოლოტაური, საღორეთი, ტაკიძეები, პაქსაძეები, ხიხაძირის ვარდციხე და ა.შ.). არქეოლოგიურ ძეგლებზე წარმოდგენილია უძველეს რელიგიურ რწმენა-წარმოდგენებთან, მიწათმოქმედებასა და მესაქონლეობასთან, რთვა-ქსოვასთან, მეთევზეობასთან, ხელოსნური წარმოების სხვადასხვა დარგთან დაკავშირებული არტეფაქტები. მათ შორის ცალკე ჯგუფს ქმნის მევენახეობა-მელვინეობასთან დაკავშირებული მრავალრიცხოვანი სამეურნეო, სამზარეულო თუ სუფრაზე მოსახმარი კერამიკული ნაწარმი.

ანტიკური ხანის საქართველოში მევენახეობა-მელვინეობის განსაკუთრებულ დაწინაურებასა და მის სასაქონლო ხასიათზე მიუთითებს არაერთი არქეოლოგიური მონაპოვარი, როგორც საქართველოს ტერიტორიაზე ასევე მის ფარგლებს გარეთ.

კოლხეთიდან ქვევრებით, საექსპორტოდ გაჰქონდათ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტები: ღვინო, თაფლი, ცვილი და ა.შ. სწორედ კოლხეთიდან ღვინის ექსპორტის მაუწყებელი უნდა იყოს ძვ.წ. მე-IV საუკუნის კოლხური ქვევრებისა თუ ამფორების აღმოჩენა, დასავლეთ და ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთის ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლების გათხრების დროს.

აქარის ანტიკური ხანის მევენახეობა-მეღვინეობის შესასწავლად ფართო ინფორმაციის მომცველია ფიჭვნარის ნაქალაქარისა და ძვ.წ. V-IV სს კოლხური და ბერძნულ ნეკროპოლისებზე მოპოვებული არქეოლოგიური მასალები. ფიჭვნარი მდებარეობს მდინარეების ჩოლოქისა და ოჩხამურის შესართავთან. არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები ადასტურებს, რომ ფიჭვნარში უნდა ყოფილიყო მსხვილი ქალაქური ტიპის დასახლება, რომელმაც დიდი როლი ითამაშა კოლხეთის სახელმწიფოს ცხოვრებასა და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ანტიკურ სამყაროსთან ურთიერთობის სფეროში. იგი წარმოადგენდა ადგილობრივ საწარმო-სახელოსნო საქალაქო ცენტრს, რომელიც აერთიანებდა ბერძნულ ემპორიონსაც. მევენახეობა-მეღვინეობის შესასწავლად ფართო ინფორმაციის მომცველია ფიჭვნარის ნაქალაქარზე მოპოვებული არქეოლოგიური მასალები. ნაქალაქარი იყოფა რამდენიმე უბნად. ერთ-ერთ პირველ სახელოსნო უბანს „ნამჭედური“ წარმოადგენს, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა ამ მსხვილი დასახლების შემდგომ დაწინაურებაში. სულ ნამჭედურის გორა-ნამოსახლარზე დაცულია ექვსი კულტურული ფენა. ნაქალაქარის კლასიკური ხანის კულტურულ ფენებში დიდი რაოდენობითა დაფიქსირებული მეღვინეობასთან დაკავშირებული, როგორც კოლხური სასუფრე და სამეურნეო კერამიკა, ასევე კულტურულ ფენებში გვხვდება სხვადასხვა საწარმოო ცენტრებში დამზადებული სატრანზიტო ტარა - ამფორები. განსაკუთრებული მრავალრიცხოვნებით გამოირჩევა კოლხური ქვევრების ფრაგმენტები, რომლებიც მდიდრულადაა შემკული სხვადასხვა ტიპის ორნამენტებით.

მევენახეობა-მეღვინეობის თემასთან დაკავშირებით ფართო ინფორმაციის მომცველია ფიჭვნარის ძვ.წ. V-IV სს კოლხური და ბერძნულ ნეკროპოლისებზე მოპოვებული არქეოლოგიური მასალები. ფიჭვნარის კოლხურ სამაროვანზე შესწავლილია რიგითი მეთემეების, საშუალო შეძლებისა და საკმაოდ უქონელთა ფენის წარმომადგენელთა სამარხები. დაკრძალვის ცერემონიასა და საიმქვენოდ ჩაყოლებულ ინვენტარში

განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ღვინოსთან დაკავშირებულ ადგილობრივ თუ იმპორტულ სასუფრე, სატრანზიტო და სამეურნეო დანიშნულების ჭურჭლებს. ღვინო დაკრძალვის შემდგომ მიცვალებულის მოხსენიების რიტუალშიც აქტიურად გამოიყენებოდა. ადგილობრივი მოსახლეობის ელინიზაციის პროცესებზე მიუთითებს ახალშობილთა ამფორაში დაკრძალვის შემთხვევები, რაც წმინდა ელინური ტრადიციაა. მეღვინეობასთან დაკავშირებული სასუფრე, სატრანზიტო თუ სამეურნეო დანიშნულების ჭურჭლებში გამოიყოფა ადგილობრივი (თიხის სადა თუ ყურმილიანი დოქები, ჯამები, სასმისები და ა.შ.) და უცხოური ნაწარმი (შავლაკიანი ბოლსალები, შავლაკიანი კილიკები, შავლაკიანი თასები, იონური ჯამები, სკიფოსები, ტოლჩა, ამფორები და სხვ.). კოლხური სამარხების არქეოლოგიურ მასალაში ძვ.წ. V საუკუნის მეორე მეოთხედიდან თავს იჩენს ელინიზებული კერამიკული ნაწარმი.

ფიჭვნარის ბერძნული ნეკროპოლი ძველი კოლხეთის, პონტოსპირეთისა და საერთოდ ანტიკური სამყაროს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ძეგლს წარმოადგენს. ფიჭვნარის ბერძნული ნეკროპოლის არქეოლოგიურმა კვლევებმა ცხადყო, რომ ფიჭვნარელ ელინთა შორის ფართოდ ყოფილა გავრცელებული ადაპის წესი. მდიდრული სამარხები და სააღაპო მოედნები მრავალრიცხოვანი ინვენტარის შემცველია. ქვესკნელის ღმერთების საპატივცემულოდ ღვრიდნენ, სწირავდნენ ღვინოს, ზეითუნის ზეთს, რძენარევ თაფლსა და ა.შ. მნიშვნელოვანია, რომ ქელების შემდეგ დამსხვრეულ საღვინე ჭურჭელსა თუ სხვა ნივთებს იქვე ტოვებდნენ.

სხვადასხვა საწარმოო ცენტრებში დამზადებული ღვინისა თუ პროდუქტების ტრანსპორტირებისა და შენახვისათვის განკუთვნილი ამფორები, რომლებიც ურნასამარხებად გამოიყენებოდა, წარმოადგენს ძვირფას წყაროს შესაბამისი ეპოქის მეტროლოგიის, სავაჭრო-ეკონომიკური და სამეურნეო საქმიანობის კვლევისათვის. ამფორა განკუთვნილი იყო მარცვლეულის, ზეითუნის ზეთის, ღვინის, თხილის, თაფლის, პარკოსანი კულტურების, სუნელ-სანელებელის, მატყლის, ფისის, საღებავების, დაკონსერვებული ან დამარილებული თევზის და სხვა პროდუქტების შენახვისა და ტრანსპორტირებისათვის. სამარხეული ინვენტარის მიხედვით ჩანს, რომ ფიჭვნარელი ელინები სხვადასხვა სახის, ზოგჯერ ძვირადღირებული ღვინის ფართო მომხმარებლები ყოფილან. ღვინის ფართო მოხმარებაზე მიუთითებს ის ფაქტიც, რომ ისინი ზოგჯერ ღარიბულ სამარხებშიც გვხვდებოდა.

ფიჭვნარის ძვ.წ. V-IV სს. ბერძნული ნეკროპოლის იმპორტულ სასუფრე ჭურჭლებში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ატიკურ კერამიკას, მათ შორის საპატიო ადგილს მოხატული შავფიგურული თუ წითელფიგურული ვაზები იკავებენ. გამორჩეული ადგილი უკავია ღვინის სმასთან დაკავშირებულ ატიკურ შავლაკიან კილიკებს, კანთაროსებს, სკიფოსებს, ბოლსალებს, ოინოხოიებს და ა.შ. ბერძნული ნეკროპოლისზე გამოვლენილ არტეფაქტებში განსაკუთრებული ადგილი უკავია ღვინის გაზავებასთან დაკავშირებულ ანტიკური ვაზათმომხატველობის უბრწყინვალეს ნიმუშებს. ჩანს ფიჭვნარელ ელინთა სატრაპეზო სუფრას ამშვენებდა ღვინისა და წყლის გასაზავებელი, საყოველთაოდ ცნობილი მხატვრების მიერ შექმნილი წითელფიგურული კრატერები. კრატერი აუცილებელი იყო ყოველი სუფრისათვის, რადგანაც ბერძნებისათვის გაუზავებელი ღვინის დაღვევა მიუღებელი იყო. ბერძნები თვლიდნენ, რომ გაუზავებელი ღვინის დაღვევა ზღვარგადასულ თრობას იწვევდა. ტრადიციულად ისინი ერთ წილ ღვინოზე ორ წილ წყალს ურევდნენ და ისე მიირთმევდნენ.

ფიჭვნარის სამაროვნებისა და ნაქალაქარის ძვ.წ. V-IV სს მრავალრიცხოვანი მასალების მიხედვით ჩანს, რომ აქ მცხოვრებ ბერძნებსა და ადგილობრივ მოსახლეობაში დიდი მოწონებით სარგებლობდა კუნძულ ქიოსის ღვინო. ქიოსური ნაწარმი გამოვლენილია კოლხეთის, როგორც ზღვისპირა ასევე ცენტრალურ რაიონებში. რაც ადასტურებს ქ. ქიოსსა და კოლხეთს შორის უშუალო, პირდაპირი სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის არსებობას. მჭიდრო კონტაქტები ჩანს ღვინით მოვაჭრე კუნძულ ლესბოსთან და თაზოსთან. ფიჭვნარის ბერძნულ ნეკროპოლსა თუ ნაქალაქარის ტერიტორიაზე გამოვლენილია ცნობილი და ძვირადღირებული ღვინის იმპორტიორი ქ. მენდეს ამფორებიც. ძვ.წ. IV საუკუნის ბერძნული ნეკროპოლის სამარხულ ინვენტარში კი წამყვან ადგილს იკავებენ ჰერაკლეური ამფორები. ჩანს, რომ ფიჭვნარელი ელინები ძვირადღირებული ღვინის ფართო მომხმარებლები ყოფილან. ცხადია, რომ ნაირ-ნაირი ფორმის სადა, ორნამენტირებული, მოხატული შავლაკიანი თუ წითელფიგურული ვაზები, კოლხური სასმისები და სხვა სახის ნატიფი ჭურჭლის ნიმუშები, სუფრის მდიდარ სერვისს ქმნიდნენ.

ელინიზმი არის ეპოქა, როდესაც ანტიკურ სამყაროში ხდება მნიშვნელოვანი ძვრები პოლიტიკურ, სოციალ-ეკონომიკურ ცხოვრებასა და იდეოლოგიაში. ამავდროულად ესაა მეცნიერების, ტექნიკისა და ხელოვნების აღმავლობის ეპოქაც. ელინიზმის ეპოქაში პირველ

ქართულ სახელმწიფოებს კოლხეთსა და იბერიას ჰქონდათ საკმაოდ ინტენსიური და მრავალპროფილიანი კონტაქტები ბერძნულ და აღმოსავლურ ცივილიზაციებთან. მევენახეობა-მეღვინეობის კვლევისათვის უპირველეს ყოვლისა საინტერესო არქეოლოგიურ მასალას იძლევა ფიჭვნარის ელინისტური ხანის ძვ.წ. IV-III საუკუნეებით დათარიღებული სამარხთა კომპლექსები. ასევე ითქმის ციხისძირის სამაროვნის, ბათუმისციხის, გონიოს და სხვა შემთხვევითი აღმოჩენების მიმართაც. გამოვლენილი ნივთიერი მასალა საშუალებას გვაძლევს, თვალი გავადევნოთ ღვინოსთან დაკავშირებულ სამეთუნეო ნაკეთობებს და მათ სასაქონლო ხასიათს. ელინისტურ სამყაროსთან ურთიერთობამ გავლენა მოახდინა კოლხეთის ეკონომიკურ ცხოვრებაზე, კულტურასა და იდეოლოგიაზე. ვრცელდება ბერძნული რელიგიური (დიონისე, დემეტრა და სხვა) კულტები. სახეზეა სიახლეები დაკრძალვის წესებში. სამეურნეო დანიშნულების ქვევრების სამარხებად გამოყენება, განსაკუთრებით ძვირფას ინფორმაციას იძლევა მევენახეობა-მეღვინეობის საკითხების კვლევასთან დაკავშირებით. ქვევრსამარხებად უმეტესწილად გამოყენებულია სამეურნეო დანიშნულებით გამოყენებული, კარგად განახეხი, ქვევრები, რაც ელინისტურ ხანაში მექვევრეობისა და მევენახეობა-მეღვინეობის დაწინაურების პირდაპირი მაჩვენებელია.

ფიჭვნარის ელინისტური სამაროვნისათვის ძირითადად დამახასიათებელია ორმოსამარხები, გვხდება კრემაციული და კრამიტსამარხები. დადასტურებულია ამფორაში დაკრძალვის რამდენიმე შემთხვევაც. სააღაპო მოედნებზე დაფიქსირებულ მონაპოვრებში წამყვანია კოლხური ამფორები, რომლითაც, როგორც ჩანს შესაწირი ღვინო მიჰქონდათ. მათთან ერთად ხშირად მოპოვებულია ღვინის გადმოსასხმელად საჭირო დოქები, ჩაფისებრი ჭურჭელი, ღვინის სმასთან დაკავშირებული ადგილობრივი თუ იმპორტული თიხის ჯამები, კანთაროსები, დერგები, სანელსაცხებლეები, იხთიები და ა.შ.

ელინისტური ხანის მასალები გვხდება ასევე ფიჭვნარის ნაქალაქარზეც (კოლხური ქვევრები, ამფორები, ე.წ. „კათხისებრძირიანი,“ სინოპური, პანტიკაპეონის, სოლოხა I ტიპის, დერგები, ჯამები და სხვ).

ფიჭვნარის გარდა ელინისტური ხანის საყურადღებო მასალებია მოპოვებული ციხისძირის, ბათუმისა და მახვილაურის გორასამოსახლოზეც. ელინისტური ხანის სამოსახლოს ნაშთები მიკვლეულია ბათუმისციხის მახლობლად სოფ. განთიადის ტერიტორიაზე, გონიო-აფსაროსსა და მის მიდამოებში. ამ ეპოქის კულტურულ ფენებში

მრავლადაა მოპოვებული დიდი ზომის თიხის კოლხური ქვევრები, რომლებიც უპირველეს ყოვლისა ღვინისა და მარცვლეულის შესანახად გამოიყენებოდა. ასევე, საინტერესოა რკინის მოხრილი დანები, რომელიც ვაზის გასასხლავ იარაღადაა მიჩნეული. ისინი აღმოჩენილია ფიჭვნარის ძვ.წ.Vს. ბერძნულ სამაროვანზე, ციხისძირში და ფიჭვნარის ძვ.წ. IV-III სს. ელინისტურ სამაროვანზე.

ელინისტურ ხანაში სიახლე ჩნდება ხელოსნურ წარმოებაში. იწყება სამშენებლო მასალების, კერძოდ, კრამიტის წარმოება. კიდევ უფრო წინაურდება საფეიქრო საქმე. ამ დარგის ნაწარმმა, საკმაოდ ადრე მიიღო სასაქონლო ხასიათი და აღიარება მსოფლიო ბაზარზე. ელინისტურ ხანაში ფართოდ გამოიყენებოდა ე.წ. ვერტიკალური საქსოვი დაზგები. საფეიქრო საქმეს უკავშირდება, ასევე თიხის კვირისტაველებიც, რომლებიც ფართოდ ჩანს გავრცელებული კოლხურ კულტურაში. ელინიზმის ეპოქაში სამეურნეო საქმიანობის ერთ-ერთ დაწინაურებული დარგია მეთევზეობა. მევენახეობა-მელვინეობის შესასწავლად განსაკუთრებით საინტერესოა ქობულეთის მუნიციპალიტეტის სოფ. ზენითში აღმოჩენილი ელინისტური ხანის კლდეში ნაკვეთი დიდი წარმადობის მონოლითური საწნახელი.

ელინისტურ ხანაში გაიზარდა საშინაო და საგარეო-სავაჭრო ურთიერთობები, ქვეყანა ჩაება საერთაშორისო სავაჭრო ოპერაციებში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობოდა საშუამავლო ვაჭრობას. სწორედ ამ ეპოქისათვის, თვით კოლხეთის მაღალი ფენის წარმომადგენლები ეწეოდნენ ფართო მასშტაბის სავაჭრო-ეკონომიკურ და კულტურულ ურთიერთობებს ანტიკური სამყაროს პერიფერიებში. სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების, საქალაქო ცხოვრებისა და მეურნეობის განვითარების პარალელურად იზრდებოდა მოთხოვნილება სამეურნეო (ქვევრები) და სატრანზიტო (ამფორები) ჭურჭელზე. მელვინეობამ ფართო სასაქონლო ხასიათი მიიღო, რამაც გაზარდა მოთხოვნილება, როგორც ღვინის დასადუღებელ და შესანახ, ასევე სატრანზიტო ჭურჭლებზე. ამ ეპოქას უკავშირდება ქვევრის საბოლოო ფორმირება და სტანდარტიზაცია. ქრება ორნამენტი და მოხატულობა, სამაგიეროდ ჩნდება დამლები და ასო-ნიშნები. ქვევრის ევოლუციის მიზეზი ღვინის ტექნოლოგიაში მიმდინარე ცვლილებებითაც იყო ნაკარნახევი. ძვ.წ. III საუკუნეში იწყება ქვევრების მიწაში ყელამდე დაფარვა. ჩანს, რომ მექვევრეობა ცალკე დარგადაა ჩამოყალიბებული.

ელინისტური ხანაში სოფლის მეურნეობის ზოგიერთი დარგის სასაქონლო ხასიათის

ზრდამ, ბიძგი მისცა ანტიკური კერამიკული ტარის ადგილზე დამზადებას. ძვ.წ. IV ს-ის. მეორე ნახევრიდან, დაიწყო სატრანზიტო ჭურჭლის ელინიზებული ფორმის „ყავისფერთიხიანი“, იგივე კოლხური ამფორების მასობრივი წარმოება. კოლხური ამფორები აღმოჩენილია ჩრდილოეთ და დასავლეთ (კონსტანცა) შავიზღვისპირეთის სხვადასხვა არქეოლოგიურ ძეგლებზე (პანტიკაპეიონი, ნიმფეა, ქერსონესი, ოლბია). ამ ეპოქის ამფორებისათვის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია დამღების გამოყენება. ამფორებზე დატანილი დამღები, საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდიან ღვინის წარმოების, იმპორტისა და ექსპორტის შესახებ. შესაძლოა ის განსაზღვრავდა მოცულობას, ემსახურებოდა ოფიციალურ რეკლამირებას, მიუთითებდა ღვინის ავსების დროსა და ასაკს, ან წარმოადგენდა პროდუქციის თავისებურ ეტიკეტს თუ სერთიფიკატს.

გარდა სამეურნეო-სატრანზიტო ნაწარმისა ელინისტურ ხანაში ფართოდ იყო განვითარებული საოჯახო-საყოფაცხოვრებო კერამიკის წარმოება. ღვინის სმასთან დაკავშირებული სასუფრე ჭურჭლებიდან, სიმრავლით გამოირჩევა დოქები. მათგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ერთ-ერთი მოხატული დოქი, რომლის ყელის არე შემკულია მეწამული წითელი ფერის გვიმრის ფოთლებით, მხრისა კი-სუროს ფოთლებითა და ყვავილებით. მუცლის არეს მიუყვება ჰორიზონტალური ზოლი, საიდანაც ძირისაკენ ეშვება ყურძნის მოზრდილი მტევნები. დოქის მოხატულობა შინაარსობრივად მევენახეობა-მეღვინეობის ღვთაება, დიონისესთანაა დაკავშირებული. ცნობილია, რომ ყურძნის მტევნები, სუროს ფოთლები და ყვავილები დიონისეს კულტთან დაკავშირებული ატრიბუტებია. ეთნოგრაფიული გამოცდილების გათვალისწინებით გვიმრის ფოთლებიც, დიონისეს კულტთან უნდა იყოს კავშირში. გურია-აჭარის ეთნოგრაფიულ ყოფაში, ღვინის დაწურვა-ფილტრაციის დროს ფართოდ იყო გავრცელებული გვიმრის ფოთოლთა გამოყენება.

ელინიზებული კოლხური ნაწარმიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ჭურჭლის ახალი ფორმა ე.წ. დოქი-ამფორა და ადგილობრივი დოქი, რომელზეც დაცულია გრაფიტო - METRONAIKA, რაც „ათსაზომიანს“ უნდა ნიშნავდეს. ისინი სითხის საწყაოდ გამოიყენებოდა.

ძვ.წ. IV ს-ის. ბოლოს და III ს-ის. პირველ ნახევრიდან მჭიდრო სავაჭრო კონტაქტები მყარდება სამხრეთ და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის მოსახლეობას შორის. წამყვანია სამხრეთ შავიზღვისპირეთის მნიშვნელოვანი სავაჭრო-სატრანზიტო ცენტრები სინოპე და

ჰერაკლე. მცირე აზიის საქალაქო ცენტრებიდან ძვ.წ. III-II სს. ყველაზე აქტიური სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობა ჩანს პერგამოსთან. რაც შეეხება მომდევნო პერიოდს (ძვ.წ. II ს.) სავაჭრო ურთიერთობათა სფერო, მხოლოდ შავიზღვისპირეთის აუზით შემოიფარგლა. ამ პერიოდიდან შეწყდა საერთაშორისო მნიშვნელობის ბერძნული სახელოსნო ცენტრების პროდუქცია, ჩანს მოსახლეობა ძირითად მოთხოვნებს ადგილობრივი ნაწარმით იკმაყოფილებდა. სუსტად, მაგრამ მაინც გრძელდება კონტაქტები ჩრდილო და სამხრეთ შავიზღვისპირეთის ქალაქებთან. განსაკუთრებით ახალ ფაზაში შედის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები ქ. სინოპესთან. ჩანს, რომ ელინიზმი ანტიკურ სამყაროსა და კოლხეთს შორის გაცხოველებულ სავაჭრო-ეკონომიურ და კულტურულ ურთიერთობათა ხანაა.

თავი IV. მევენახეობა-მეღვინეობა რომაული ხანისა და ადრემუასაუკუნეების აჭარაში

აჭარის ტერიტორია, როგორც კოლხეთის სამეფოს სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი, ახ.წ. 63 წლიდან ახლადფორმირებულ რომაულ პროვინციაში შევიდა. კოლხეთის ზღვისპირა ქალაქებსა და სიმაგრეებში იმპერატორ ნერონის დროს ჩაყენებული იქნა რომაული გარნიზონები. დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ამ პერიოდში მიმდინარე პოლიტიკური მოვლენების შესახებ მდიდარი პირველხარისხოვანი ცნობები დაცულია რომაელ ავტორთა წერილობით წყაროებში. რომაული ხანის მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული მონაპოვრები უმთავრესად წარმოდგენილია გონიოსა და ციხისძირის არქეოლოგიურ ძეგლებზე. გარე სამყაროსა და კოლხეთის ზღვისპირა ცენტრებს შორის სავაჭრო-ეკონომიური ურთიერთობა, ძირითადად რომაულ სამყაროსა და კოლხეთში მდგარ რომაულ გარნიზონებს შორის არსებული ურთიერთობა იყო და ფართოდ არ შეეხებია კოლხეთის ადგილობრივ მოსახლეობას. ვინაიდან კოლხეთის ზღვისპირა მოსახლეობის ურთიერთობა გარე სამყაროსთან ძალზე სუსტია, ამიტომაც რთულია ვისაუბროთ სოფლის მეურნეობის დარგებზე. რომაული ხანის მეღვინეობის შესახებ წარმოდგენას გვიქმნის, მეციხოვნეებისათვის განკუთვნილი, ყოველდღიური მოხმარებისთვის საჭირო სასუფრე თუ სამეურნეო-სატრანზიტო დანიშნულების ჭურჭლები. მათ შორისაა, როგორც იმპორტი (დასავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთი, მცირეაზია, სამხრეთ შავიზღვისპირეთი), ასევე

ადგილობრივი კერამიკის სხვადასხვა ფორმები. ცნობილია, რომ რომაული სამხედრო გარნიზონები ღვინოს, მცირე რაოდენობით და იშვიათად მოიხმარდნენ, თუმცა არქეოლოგიურ მონაპოვარებში წამყვან ადგილს ახ.წ. I-III სს. სამეურნეო-სატრანზიტო და სასუფრე ჭურჭლები იკავებენ. მათ შორის წამყვანია ამფორები. ისინი შესაძლებლობას იძლევა თვალი გავადევნოთ აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის ამ უმნიშვნელოვანესი ცენტრის ურთიერთობებს დანარჩენ სამყაროსთან. ამფორებში დიდია იმპორტული ნიმუშების ასორტიმენტი, რაოდენობრივი თვალსაზრისით კი წამყვანია ადგილობრივი ნაწარმი. გამოიყოფა თვით გონიო-აფსაროსში წარმოებული პროდუქციაც. რომაული ხანის მეღვინეობის შესასწავლად, საინტერესოა ღვინის სმასთან დაკავშირებული მინის სასუფრე ჭურჭლები, რომლებსაც წამყვანი ადგილი უჭირავთ. გონიო-აფსაროსის ტერიტორიაზე ისინი წარმოდგენილია გრაფინების, ფიალების და სხვადასხვა ტიპის სასმისების სახით. ახ. წ. II-III საუკუნეების მინის ნაწარმი, ძირითადად დასავლეთ ხმეთაშუაზღვისპირეთის სხვადასხვა საწარმოო ცენტრებიდანაა შემოტანილი, რომელიც ამარაგებდა რომის იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში, მცირე აზიის ჩრდილოეთ რაიონებსა და ამიერკავკასიაში განლაგებულ რომაულ ციხე-ქალაქებს, როგორც წითელლაკიანი კერამიკის, ასევე სხვადასხვა სახეობის სუფრის ჭურჭლითაც. კერამიკულ ნაწარმთან ერთად დიდი მნიშვნელობისაა, ციხის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ნუმიზმატიკური მასალა, იმის გასაგებად თუ კონკრეტულად რომელ სავაჭრო-სამრეწველო პუნქტებიდან მარაგდებოდა გონიო-აფსაროსში მდგარი გარნიზონები. ჩანს, რომ აფსაროსი მცირე აზიის გავლენის სფეროა და პოლიტიკურ-ეკონომიკური ურთიერთობები ძირითადად მიმართულია კაპადოკიის პროვინციისა და შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროს ქალაქებისაკენ. ახ.წ. II საუკუნის დასაწყისიდან რომაული გარნიზონების მომარაგების პროცესში წამყვანი ხდება სამხრეთ შავი ზღვისპირეთი, კერძოდ ქალაქები: სინოპე, ამისო, ტრაპეზუნტი, ჰერაკლეა და სხვა. მრავალი წლის განმავლობაში ქ. სინოპე იყო რომის იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში მდგარი არმიისა და ფლოტის დასაყრდენი. ქ. სინოპეს ექსპორტის მთავარი საგანი იყო ზეთი და ღვინო.

აღსანიშნავია, რომ მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული სამეურნეო დანიშნულების ქვევრები და დერგები გონიო-აფსაროსის მონაპოვრებში შედარებით მცირე რაოდენობითაა წარმოდგენილი. კეცის მიხედვით ისინი სინოპურ ნაწარმადაა მიჩნეული.

საყურადღებოა მარნის უბანზე გამოვლენილი ქვევრებიც. როგორც ჩანს ქვევრებით ხდებოდა მეციხოვნეებისთვის სხვადასხვა მშრალი (ქერი, ხორბალი) თუ თხევადი (ღვინო, ზეთი) პროდუქტის იმპორტირება. გონიოს ციხის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ქვევრები უშუალო პარალელს პოულობენ ქერსონესის რომაული ხანის მონაპოვრებთან, მნიშვნელოვანია, რომ რომაულ ხანაში პონტოსპირეთის ამ ნაწილებში გავრცელებულ ქვევრთათვის, შეინიშნება ფორმათა სტანდარტიზაცია და შემკობის ერთგვარობა. მათთვის დამახასიათებელია გარე ზედაპირის ირგვლივი ჰორიზონტალური ქედებით დაფარვა და რელიეფურ ქედებს შორის მოქცეული თითისებური ანაბეჭდები. გონიოს ციხის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ქვევრები უშუალო პარალელს პოულობენ ქერსონესის რომაული ხანის მონაპოვრებთან. გონიოში აღმოჩენილი ქვევრის ეს ფორმა სრულიად განსხვავდება კლასიკური ხანის კოლხეთისათვის დამახასიათებელი ქვევრთა ტიპისაგან. მათ გავრცელების საკმაოდ ფართო არეალი გააჩნიათ, დაწყებული სამხრეთ შავიზღვისპირეთის უმნიშვნელოვანეს საქალაქო და სატრანზიტო ცენტრებიდან, ვიდრე ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთის ჩათვლით. ამ ტიპის ქვევრებს თავისი განსხვავებული შემკულობის გამო რელიეფურორნამენტიან ქვევრებს უწოდებენ. არსებობს ფორმისა და შემკულობის სხვადასხვა ვარიაციები. ანტიკური და ელინისტური ხანის მსგავსად, ადრემუასაუკუნეების ადგილობრივ სამეთუნეო ნაწარმზე, შეინიშნება იმპორტული კერამიკის გავლენა. როგორც, ჩანს ამფორების მსგავსად კოლხეთის მოსახლეობას რელიეფურორნამენტიანი ქვევრების ფორმა და შემკულობაც გადმოუღიათ. გონიოს ციხისა თუ მის შემოგარენში მოპოვებული ნიმუშების მიხედვით, ჩანს, რომ ჯერ ჩნდება მათი იმპორტირებული ნიმუშები, ხოლო შემდეგ მიბაძვით დამზადებული ადგილობრივი ნიმუშები. მსგავსი ტიპის ქვევრები დაფიქსირებულია გონიო-ავსაროსის შემოგარენშიც (სარფი, თოდოგაური, მახო და სხვ.). გონიოს ციხის შემოგარენში იმპორტული სახეობის ქვევრთა აღმოჩენის იშვიათი შემთხვევები, შეიძლება აიხსნას იმ ფაქტით, რომ სააღებ-მიცემო ურთიერთობებში ადგილობრივი მოსახლეობის ფართო მასები არ მონაწილეობდნენ, როგორც ჩანს მასში ჩაბმული იყვნენ მხოლოდ წარჩინებული ფენის წარმომადგენლები, რომლებსაც მჭიდრო ურთიერთობები ჰქონდათ რომაელებთან.

რომაული ხანის მეღვინეობასთან დაკავშირებული საინტერესო მასალები შეგროვდა სოფ. მახოში ახ.წ. III-IV სს. სამარხების არქეოლოგიური გათხრების დროს.

ადრეული შუასაუკუნეები, რომელიც საქართველოში X საუკუნის დასასრულამდე გრძელდება საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პერიოდია. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ადრეფეოდალური ხანის სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესახებ, არსებობს სხვადასხვა წერილობითი წყაროები და მდიდარი არქეოლოგიური მონაპოვრები. აჭარის ტერიტორიაზე აფსაროსის შემდეგ საქალაქო ცხოვრების აღმავლობა მხოლოდ ციხისძირში დასტურდება. არქეოლოგიური კვლევების მიხედვით ჩანს, რომ ციხე-ქალაქ აფსაროსში ცხოვრების გამოცოცხლება VI ს. მეორე ნახევრიდან კვლავ იწყება. ადრეშუასაუკუნეებში პეტრა წარმოადგენდა მნიშვნელოვან ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და რელიგიურ ცენტრს. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ციხე-სიმაგრეებისა და ციხე-ქალაქების წარმოქმნა განპირობებული იყო რომისა და ბიზანტიის სტრატეგიული ინტერესებით. არქეოლოგიური მონაპოვრებიც მდიდარ ინფორმაციას შეიცავს, ლაზიკას, რომსა და ბიზანტიას შორის რთული პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობების შესასწავლად. მეღვინეობასთან დაკავშირებული ადგილობრივი თუ იმპორტული კერამიკული ნაწარმი წარმოდგენილია სამეურნეო-სატრანზიტო, სამზარეულო და სუფრის ჭურჭლის სახით.

გარდა ციხისძირისა, ადრეფეოდალური ხანის არქეოლოგიური მონაპოვრები შესწავლილია ფიჭვნარშიც, ე.წ. „ნაპურვალას“ ანტიკური ხანის კოლხურ სამაროვნებზე. დიდი წყვეტილის შემდეგ, ფიჭვნარში კვლავ შეიმჩნევა ცხოვრების გამოცოცხლება. მეღვინეობასთან დაკავშირებული სამეურნეო კერამიკა წარმოდგენილია სასუფრე ჭურჭლების, ქვევრის, ადგილობრივი, თუ სხვადასხვა საწარმოო ცენტრის ამფორების სახით. ადრეშუასაუკუნეების ხანის მეღვინეობასთან დაკავშირებული არტეფაქტები გამოვლენილია ფიჭვნარში - ადრექრისტიანული ხანის სამარხებისა და ბერძნული ნეკროპოლის ტერიტორიაზეც. აღმოჩენილი სამარხეული ინვენტარი გარკვეულად ეხმაურება სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგად ცნობილ ე.წ. წებელდურ კულტურას. ღვინისათვის განკუთვნილ სასუფრე დანიშნულების ჭურჭლებიდან გვხვდება თიხის დოქები, მინის ჭიქები და სხვ.

მეღვინეობასთან დაკავშირებული ადრეშუასაუკუნეების ხანის მასალები გვხვდება გონიო-აფსაროსის ბიზანტიური ხანის კულტურულ ფენებში. ისინი მეციხოვნეებისათვის განკუთვნილი სატრანზიტო და სამეურნეო დანიშნულების კერამიკული ნაწარმის სახითაა წარმოდგენილი.

ადრეშუასაუკუნეების ხანის მევენახეობა-მელვინეობის შესასწავლად აჭარის სხვადასხვა არქეოლოგიურ კომპლექსებზე გამოვლენილ სამარხეულ ინვენტართან ერთად, საინტერესო ინფორმაციის მომცემია რეგიონის სოფლებში, შემთხვევით თუ არქეოლოგიური გათხრების შედეგად, მრავლად გამოვლენილი ცალკეული ქვევრები თუ სხვადასხვა ტიპის მარნები და საწნახლები. ქრისტიანობის გავრცელებისთანავე გაიზარდა ვაზისა და ღვინისადმი ყურადღება და პატივისცემა. ვინაიდან ღვინო ქრისტიანული ღვთისმსახურების ერთ-ერთი მთავარი ატრიბუტია, ჩნდება სატაძრო მარნებიც. აჭარის ქრისტიანულ ძეგლებზე არაერთგანაა დაფიქსირებული მარნები და ერთეული ქვევრის ფრაგმენტები. მარნები ფიქსირდება თავდაცვითი ნაგებობების (ციხე-სიმაგრეები) ტერიტორიებზეც. ჩვენი რეგიონის მსგავს ძეგლებზე გამოვლენილია არაერთი მარანი, სადაც საღვინედ თუ რეზერვუარად გამოყენებული ქვევრები, მასიური ზომებით გამოირჩევიან.

აჭარაში ადრეშუასაუკუნეების ხანის ღია, ტერასული თუ სახლის კომპლექსში შემავალი მარნები შესწავლილა ქობულეთის მუნიციპალიტეტის სოფელ ჩაისუბანში, ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის სოფელ კაპნისთავში, ქედის მუნიციპალიტეტის სოფ. ზესოფელში. მარნებში ვხდებით სხვადასხვა ზომის, ფორმისა და შემკულობის ქვევრებს. ჩანს, რომ შედარებით ადრეული ქვევრები მარნებში პირდაპირაა დაფლული, მოგვიანებით დრენაჟისათვის გამოყენებულია ბოლომდე ქვევრის წვრილი კენჭნარი ფენით დაფარვა, ხოლო განვითარებული შუასაუკუნეებისათვის, კანონზომიერებაა ქვეული მარნებში ქვევრების დაკირვა. აჭარაში რამდენიმე მარნის ტერიტორიაზე გამოვლენილ ქვევრებზე დაფიქსირდა პირველადი, მეორადი და მესამედი დაკირვის შემთხვევები, რაც მარნისა და ქვევრების ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში უწყვეტ ფუნქციონირებასა და გამოყენებას ადასტურებს. მრავალრიცხოვანი მონაპოვრების მიხედვით, ჩანს რომ აჭარაში ადრეშუასაუკუნეებისათვის ყველაზე ფართოდაა გავრცელებული სხვადასხვა ვარიაციით შემკული, რელიეფურორნამენტის ქვევრები. მდიდრული რელიეფური ორნამენტებით შემკული ქვევრების საწარმოო ცენტრს შესაძლებელია სამხრეთ შავიზღვისპირეთი (ქ. სინოპე) წარმოადგენდა. ვფიქრობთ სამეურნეო კერამიკის ამ სახეობასაც (ქვევრი) გამოუჩნდა ადგილობრივი მინაბადები. ჩანს, რომ, ადრეშუასაუკუნეების ხანისათვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში საერთაშორისო-სავაჭრო ურთიერთობებში ღვინოს ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი ეკავა. ფორმათა უმნიშვნელო ცვლილებითა და კიდევ უფრო

გამდიდრებული ორნამენტაციის მოტივებით საღვინე ჭურჭლის ეს ფორმა არსებობას განაგრძობს განვითარებულ შუასაუკუნეებშიც. შემკულობის ამ მოტივებზე დამზადებული ქვევრების ადგილობრივი სახეობები მრავლადაა აღმოჩენილი, როგორც ზღვისპირა რაიონებში, ასევე აჭარის მთისწინა და მთიან ზონაში. განსხვავებული სახეობის ქვევრთა გავრცელების არეალი მოიცავს შავიზღვისპირეთის ვრცელ ტერიტორიას. მსგავსი რელიეფურორნამენტიანი ქვევრები აღმოჩენილია აფხაზეთშიც VII-X საუკუნეებით დათარიღებული ნასახლარებსა და ციხე-სიმაგრეების ტერიტორიაზე.

აჭარის ადრეშუასაუკუნეების ხანის მევენახეობა-მეღვინეობის მდგომარეობის შესასწავლად, საინტერესოა ასევე შემთხვევით გამოვლენილი ერთეული ქვევრებიც (ახლშენი, თოდოგაური, მახო, წინსვლა, თხილნარი, ჭარნალი, სარფი, ორცვა, სამება, ორთაბათუმი, კაპრეშუმი, ჩელტა და სხვა). აჭარის ტერიტორიაზე მრავლად გამოვლენილი მარნები და ქვევრები ადასტურებენ, რომ მევენახეობა-მეღვინეობას უწყვეტი ხასიათი ჰქონდა და სოფლის მეურნეობის წამყვან დარგს წარმოადგენდა.

დასკვნა

გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანისათვის მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული ნაწარმის მომრავლება, განაპირობა ფართოდ ათვისებული სამეთუნეო მორგვისა და სწრაფმბრუნავი ფეხის ჩარხის გამოყენებამ. სწორედ ამ ეპოქიდან, სახეზეა კოლხური ქვევრები (მრავალფეროვანი ორნამენტებით შემკული), სასმისების ადრეული ფორმები (ცილინდრული და კონუსურძირიანი), ყურმილიანი დოქები, დიდი მოცულობის დერგის ფორმის ჭურჭლები და სხვ. ისინი გვხვდება ფიჭვნარის დიუნაზე, ნამჭედურის ნამოსახლარის იმ კულტურულ ფენაში, რომელიც ძვ.წ. XI-IX საუკუნეებით არის დათარიღებული და ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის სოფ. მახვილაურში გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის სამაროვანზე. გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის კოლხეთის ძეგლების ანალოგიურ მასალაზე დაყრდნობით, გაკეთდა კოლხური სასმისების კლასიფიკაცია.

მევენახეობა-მეღვინეობის განსაკუთრებული აღმავლობით გამოირჩევა ანტიკური პერიოდი. კოლხეთი აქტიურად ჩაება დიდი ბერძნული კოლონიზაციის პროცესში. ბერძნულ სამყაროსთან მჭიდრო სავაჭრო-ეკონომიკურმა და კულტურულმა ურთიერთობებმა

მეურნეობის ბევრ დარგს, სასაქონლო ხასიათი მისცა. აჭარის არქეოლოგიურ ძეგლებზე (ფიჭვნარი, კოხი, ციხისძირი, ბათუმისციხე, მახვილაური, კვაშტა, კოლოტაური და სხვ.) მრავლადაა მოპოვებული მევენახეობა-მელვინეობასთან დაკავშირებული სხვადასხვა დანიშნულების კერამიკული ნაწარმი. კლასიკური ხანის მევენახეობა-მელვინეობასთან დაკავშირებული არქეოლოგიური მონაპოვრების განხილვისას მთავარი ყურადღება მიექცა, როგორც მრავალფეროვან სასუფრე და სამეურნეო დანიშნულების ჭურჭლებს, ასევე ღვინის ტრანსპორტირებასთან დაკავშირებულ სატრანზიტო ნაწარმს. ჩვენთვის საინტერესო, მდიდრულად შემკული კოლხური ქვევრებისა თუ სხვა სახის ადგილობრივ ხელოსნურ ნაწარმთან ერთად წარმოდგენილია, ამიერკავკასიაში ჯერჯერობით უძველესი იმპორტი (ქიოსური, ლესბოსური, სამოსური და თაზოსური ამფორები, იონიური, იშვიათად ატიკური შავლაკიანი ჭურჭელი). განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ქობულეთ-ფიჭვნარის ანტიკური ნაქალაქარის, ძვ.წ. V ს. კოლხური, ძვ.წ. V-IV სს. ბერძნული და ელინისტური ხანის (ძვ.წ. IV-II სს.) სამაროვნებზე გამოვლენილი მევენახეობა-მელვინეობასთან დაკავშირებული ადგილობრივი და იმპორტული (შავლაკიანი, წითელფიგურული) კერამიკა. ყურადღება გამახვილებულია ასევე მელვინეობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი ახალი არქეოლოგიური აღმოჩენისა და შემთხვევით წყალქვეშა მოპოვრებზეც. კოლხეთიდან ღვინის იმპორტირებას ადასტურებს არაერთი არქეოლოგიური მონაპოვარი, როგორც საქართველოს ტერიტორიაზე, ასევე მის ფარგლებს გარეთ. კოლხეთიდან ქვევრებითა და ამფორებით საექსპორტოდ გაჰქონდათ, სხვადასხვა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტები: ღვინო, თაფლი, ცვილი და ა.შ.

რომაული ხანის აჭარის მევენახეობა-მელვინეობასთან დაკავშირებული არქეოლოგიური მასალა, წარმოდგენილია ზღვისპირა ქალაქებში მდგარი რომაული გარნიზონების, გონიოსა და ციხისძირის მონაპოვრების მიხედვით. ვინაიდან კოლხეთში მდგარ რომაულ გარნიზონებსა და გარე სამყაროს შორის არსებული სავაჭრო-ეკონომიური ურთიერთობა ფართოდ არ შეხებია კოლხეთის ადგილობრივ მოსახლეობას, ამიტომაც რთულია ვისაუბროთ რეგიონში, რომაული ხანის მევენახეობა-მელვინეობის, როგორც სოფლის მეურნეობის დარგის შესახებ. განვიხილეთ მეციხოვნეებისათვის განკუთვნილი ყოველდღიური მოხმარებისთვის საჭირო სასუფრე დანიშნულებისა და სამეურნეო-სატრანზიტო ჭურჭლები, როგორც იმპორტი (დასავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთი, მცირე

აზია, სამხრეთ შავიზღვისპირეთი), ასევე ადგილობრივი კერამიკის სხვადასხვა ფორმები.

აჭარის მევენახეობა-მელვინეობის აღმავლობა უკავშირდება ადრე შუასაუკუნეებს. სხვადასხვა არქეოლოგიურ კომპლექსებზე გამოვლენილ სამარხეულ ინვენტართან ერთად, საინტერესო ინფორმაციის მომცემია შემთხვევით თუ არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მრავლად აღმოჩენილი სხვადასხვა ტიპის მარნები, ცალკეული ქვევრები, საწნახლები და ა.შ. მათ შორისაა უახლესი მონაპოვრებიც, რომლებიც წარმოდგენილია სამეურნეო და სატრანზიტო დანიშნულების კერამიკული პროდუქციით. გვიანანტიკურსა და ადრეშუასაუკუნეებში, აჭარის ტერიტორიაზე სამხრეთ შავიზღვისპირეთის საწარმოო ცენტრებიდან გავრცელებული ჩანს, ახალი რელიეფურორნამენტიანი ქვევრების ტიპი, რომლებიც სრულიად განსხვავდება კლასიკური ხანის კოლხეთისათვის დამახასიათებელი ქვევრთა ტიპისაგან. მისი პირველი ნიმუშების აღმოჩენა უკავშირდება გონიო-აფსაროსს. აჭარის არქეოლოგიურ ძეგლებზე მათი გავრცელება აიხსნება სამხრეთ შავიზღვისპირეთის სავაჭრო-საწარმოო ცენტრებთან, სავაჭრო-ეკონომიკური თუ სტრატეგიული ურთიერთობებით. ახალი სახეობის (რელიეფურორნამენტიანი) ქვევრებს გავრცელების საკმაოდ ფართო არეალი გააჩნიათ, დაწყებული სამხრეთ შავიზღვისპირეთის უმნიშვნელოვანეს საქალაქო და სატრანზიტო ცენტრებიდან, ვიდრე ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთის ჩათვლით. რელიეფურორნამენტიანი ქვევრების გავრცელების არეალში ექცევა აფხაზეთის ტერიტორიაც. მრავალრიცხოვანი მონაპოვრების მიხედვით გაკეთდა მათი ტიპოლოგიური კლასიფიკაცია, განისაზღვრა მათი საწარმოო ცენტრი.

საყურადღებოა მევენახეობა-მელვინეობასთან დაკავშირებული ელინური სამყაროდან გავრცელებული თუ ადგილობრივი ღვთაებები. საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში დღემდე შემორჩენილია წარმართული ხანის მევენახეობა-მელვინეობის წეს-ჩვეულებები. ვაზს, ყურძენსა და ღვინოს, მათ ნიშან-თვისებებს გამორჩეული ადგილი უჭირავს ქართულ ხელოვნებაში. ჟანრობრივად მრავალფეროვანია ვაზის თემაზე შექმნილი ქართული მრავალხმიანი სიმღერა და საგალობლები. ვაზისა და ყურძნის მოტივებს, გაბატონებული ადგილი უკავია ეკლესიების არქიტექტურასა და ჩუქურთმა-მხატვრობაში. აღსანიშნავია, რომ აჭარაში, გამუსლიმანების შემდეგაც ხის ოსტატები ჯამეების ინტერიერზე, ვაზს რელიეფურად გამოსახვდნენ.

2014 წლიდან განხორციელდა საერთაშორისო მულტიდისციპლინარული პროექტი

„ქართული ვაზისა და ღვინის კულტურის კვლევა“, რომლის შედეგადაც დამტკიცდა, რომ საქართველოში ღვინოს ჯერ კიდევ ძვ. წ. 6000-5800 წლებში, ე.ი. 8000 წლის წინ აყენებდნენ.

საქართველო გამოირჩევა კულტურული ვაზის ჯიშების მრავალფეროვნებით. დღეისათვის 530-ზე მეტი დასახელების ადგილობრივი ჯიშია ცნობილი. აქედან აჭარაში აღირიცხება 52 ადგილობრივი ვაზის ჯიში.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი დებულებები აისახა შემდეგ ნაშრომებში:

1) დუმბაძე ი, მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული უახლესი არქეოლოგიური მასალები აჭარაში - საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. „ქართული ღვინო და ვაზი - ტრადიციები და სამეცნიერო გამოწვევები“. თბილისი. 2019. გვ. 64 კოდი: **ISBN 978-9941-8-1324-5**

<http://geowinegrapeconference.ciu.edu.ge/>

2) დუმბაძე ი, შუა საუკუნეების მარნები სოფელ კაპნისთავიდან. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველო სამხრეთ დასავლეთი საქართველო (ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია) საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები IX. თბილისი. 2019. გვ. 260-270 კოდი: **ISSN 2298-0776**

3) დუმბაძე ი, ადრეშუასაუკუნეების ქვევრი სოფელ თოდოგაურიდან. სსიპ აჭარის მუზეუმი ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმი შრომები VIII. ბათუმი. 2019. გვ.167-183. კოდი: **ISSN 1512-0716**

4) დუმბაძე ი, ადრეშუასაუკუნეების ქვევრი თამარის დასახლებიდან. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველო სამხრეთ დასავლეთი საქართველო (ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია) საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. თბილისი. 2018. გვ. 430-437. კოდი: **ISSN 2298-0776**

5) დუმბაძე ი, შემთხვევით აღმოჩენილი ქვევრი სოფელ თოდოგაურიდან. ბაკალავრიატის, მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის სტუდენტთა VI საერთაშორისო კონფერენცია (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი) თბილისი. 2018. გვ. 338-339. **ISSN**

978-9941-801-43-3

6) დუმბაძე ი, რელიეფურორნამენტიანი ქვევრები აჭარიდან. - ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის სამეცნიერო შრომები XXIX. საერთაშორისო ონლაინ კონფერენცია - „ახალი რეალობა მუზეუმი და პანდემია“- (იბეჭდება) 2021წ.

კოდი: ISSN 2233-3495 <https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/175499>

7) Dumbadze I, Shalikadze T, Educational projects in Batumi Archaeological museum. ICOM CECA ANNUAL CONFERENCE Museums, Education and Cultural Action: Between Old and New Meanings. Tbilisi 2018. 96. ISBN 978-9941-8-0520-2

https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/08/b7f6c3_00cad1f1a08e4e119d024cef708f92ed.pdf

8) Shalikadze T, Dumbadze I, Museum and modern challenges. ICOM ICR 2020 Online Conference

<https://www.icom.org.il/sites/default/files/inline-files/ICOM%20ICR%202020-%20Programme.pdf>

<https://www.youtube.com/watch?v=Zr38YfyI294&t=1800s>